

УДК 811.222.1-119

О. Мазепова, д-р філол. наук, доц.
e-mail: mazerova.olena@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ІРАНСЬКА КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ

Розглянуто специфіку застосування теорії мовленнєвих актів (МА) у процесі дослідження комунікативної поведінки носіїв перської мови загалом і перської системи ввічливості *ta'ārof* зокрема. Стисло охарактеризовано історію становлення й розвитку цієї теорії, структуру і класифікації МА, запропоновані дослідниками. Висвітлено особливості використання американськими соціолінгвістами П. Браун і С. Левінсоном поняття МА для розробки лінгвістичної теорії ввічливості. У цій концепції, що ґрунтується на принципі "збереження обличчя" за Е. Гофманом, дослідники пропонують розрізняти два види обличчя: "позитивне" і "негативне". Позитивний аспект обличчя вони вбачають у бажанні індивіда бути схваленим певною групою інших осіб, негативний – у його прагненні мати свободу дій і не припускати втручання інших людей у своє життя. Такий розподіл обличчя на два аспекти – позитивний і негативний – одразу після оприлюднення цієї концепції зустрів шквал критики з боку дослідників східних систем ввічливості, які поставили під сумнів важливість обличчя для представників східних культур. На їхню думку, у процесах соціальної взаємодії в країнах Сходу переважають інтереси групи, колективу, а не потреби окремого індивіда, як це спостерігається в західних культурах, де індивідуалістське світобачення є культурною цінністю. У статті проаналізовано запропоновану дослідниками систему МА, що несуть загрозу обличчю співрозмовника (FTA), і специфіку застосування цієї системи для вивчення перськомовної комунікативної культури. Здійснений аналіз призводить до висновку, що деякі МА, визначені американськими дослідниками як загрозові, взагалі не є такими з погляду перської системи ввічливості. 3-поміж цих МА – пропозиції, запрошення, компліменти, вибачення, подяки та відмови. Зроблено висновок про те, що такі МА сприймаються носіями перської мови як невіддільні складники ввічливого спілкування, і недотримання відповідних правил може призвести до втрати обличчя мовця перед своїм співрозмовником. Тому можна припустити, що в контексті іранської комунікативної культури вказані МА, виявляючи яскраву етноспецифіку, можуть кваліфікуватися не як загрозові МА, а як такі, що сприяють гармонійному спілкуванню.

Ключові слова: теорія мовленнєвих актів, перська мова, система ввічливості, комунікативна поведінка, міжкультурна комунікація.

Поняття мовленнєвого акту (МА) – одне з продуктивних понять сучасної лінгвістики, яке увійшло до наукового обігу наприкінці 50-х рр. XX ст., коли англійський філософ Джон Остін уперше сформулював свою концепцію МА. Після виходу у світ в 1962 р. його книги "How to do things with words" (в російському перекладі – "Слово як дія", 1986 р.) теорія МА зазнала подальшого опрацювання з боку таких дослідників, як Дж. Серль, П. Стросон, П. Грайс, Дж. Ліч, Й. Мейбауер, Д. Шпербер, А. Вежбицька, М. Нікітін, Г. Почепцов та ін. Особливо актуальності вона набула в межах комунікативно-функціональної парадигми в лінгвістиці, яка прийшла на зміну структурно-семіотичній і поставила в центр уваги дослідників когнітивні й комунікативні аспекти діяльності людини.

Об'єктом дослідження в цій розвідці є комунікативна поведінка носіїв перської мови, предметом – перська система ввічливості *ta'ārof* крізь призму теорії МА. Метою статті є з'ясування специфіки трактування сутності деяких МА в контексті вивчення перської системи ввічливості. Актуальність дослідження зумовлена загальним спрямуванням сучасних комунікативних студій на пошук єдиної мови опису комунікативної поведінки представників різних лінгвокультур із метою налагодження успішної міжкультурної взаємодії. Новизна дослідження полягає в тому, що вперше в українській лінгвоіраністиці специфіка комунікативної поведінки носіїв перської мови визначається крізь призму теорії МА.

За визначенням Ф. Бацевича, МА – це "цілеспрямована мовленнєва дія, котру здійснюють відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, прийнятих у конкретному суспільстві; одиниця нормативної соціомовленнєвої поведінки, яку розглядають у межах прагматичної ситуації" [Бацевич, 2010, с. 131]. Розглянемо стисло структуру і класифікації МА, запропоновані вченими.

Як відомо, у структурі МА Дж. Остін виділяв три складові: локуцію, іллокуцію і перлокуцію. Локуція (або локутивний акт) – це процес побудови висловлювання з певного набору мовних знаків, оформлених за певними фонетичними і граматичними правилами. Іллокуція (іллокутивний акт) – це мета мовленнєвої діяльності, надання

висловлюванню певної комунікативної спрямованості. Перлокуція (перлокутивний акт) – це результат, до якого призвело використання відповідних мовних знаків із певною комунікативною метою.

Дж. Остін розробив першу класифікацію МА за іллокутивною силою, виділивши п'ять іллокутивних актів: вердиктиви, екзерситиви, комісиви, бехабітиви й експозитиви [Остин, 1986]. Надалі ця класифікація була переглянута і доопрацьована американським логіком Дж. Сьорлем, який запропонував власну типологію МА, що також включала п'ять типів іллокутивних актів: 1) репрезентативи (асертиви), 2) директиви, 3) комісиви, 4) експресиви і 5) декларативи [Серль, 1986]. Деякі дослідники пропонують виокремлювати також: 6) квеситиви і 7) метакомунікативи [Яшенкова, 2010, с. 87].

Репрезентатив, або асертив – це тип МА, іллокутивна мета якого – представити деякий стан речей. Різновидами репрезентативів є повідомлення, констатація, ствердження, опис, прогноз. Іллокутивна мета *директиви* – спонукати адресата до дії. До директивів належать розпорядження, накази, вимоги, прохання, рекомендації, інструкції, питання. *Комісив* – тип МА, суть якого полягає у взятті мовцем на себе деякого зобов'язання: це такі МА, як обіцянки, клятви, запевнення, попередження, погрози. Мета *експресиву* – висловити певний психологічний стан мовця. До таких МА належать вибачення, подяки, співчуття, а також докори, здивування, обурення. *Декларативи* – це МА, іллокутивна мета яких полягає в терміновій зміні поточного стану речей. До цієї групи МА належать оголошення війни, винесення вироку суду, призначення на посаду, звільнення з роботи тощо. *Квеситиви* передбачають з'ясування якоїсь нової для мовця інформації. *Метакомунікативи*, або фатичні МА, виконують функції встановлення контакту (наприклад, привітання), його пролонгації (заповнення пауз у розмові) або завершення (прощання) [Яшенкова, 2010, с. 85–87].

Американські соціолінгвісти П. Браун і С. Левінсон використали теорію МА для розробки своєї концепції лінгвістичної ввічливості, що ґрунтується на принципі "збереження обличчя" [Brown, Levinson, 1987]. Поняття "обличчя"

як соціальної цінності було запропоновано американським соціологом Е. Гофманом, який розумів його як позитивний публічний імідж, що створюється і підтримується кожним індивідом у процесах суспільної взаємодії. Він зауважував, що "навчитися зберігати обличчя – це однаково, що вивчити правила дорожнього руху у сфері соціальної взаємодії" [Goffman, 1972, p. 323]. Важливо, щоб у процесі комунікації співрозмовники були зацікавлені у збереженні не тільки свого власного обличчя, а й обличчя партнера, без чого гармонійне спілкування неможливе.

П. Браун і С. Левінсон визначали "обличчя" як універсальне поняття, певний соціальний імідж, про який має дбати кожен член суспільства [Brown, Levinson, 1987, pp. 60–61]. Назва їхньої праці – "Politeness: Some Universals in Language Usage" (1987) – засвідчує, що дослідники претендували на відкриття універсалій, властивих системам ввічливості всіх лінгвокультур світу.

Автори цієї концепції пропонували розрізняти в понятті "обличчя" два аспекти: позитивний (positive face) і негативний (negative face). Позитивний аспект обличчя вони вбачали у бажанні індивіда бути схваленим певною групою інших людей, негативний – у його прагненні мати свободу дій і не припускати втручання інших людей у своє життя [Brown, Levinson, 1987, p. 62]. Тобто "позитивне обличчя" – це образ індивіда, сповнений певним позитивним змістом, його імідж, про який він піклується, його потреба у визнанні іншими членами колективу, до якого він належить. "Негативне обличчя" – це його свобода дій, право на те, щоб не відчувати тиску з боку інших, право залишатися самим собою і не брати на себе неприємних зобов'язань.

Майже одразу після оприлюднення цієї теорії вона зазнала серйозної критики з боку низки дослідників через її "західноцентричність" (див. [Koutlaki, 2002, pp. 1737–1740]). Дослідники східних систем ввічливості (передусім китайської, японської, корейської) одразу поставили під сумнів універсальність поділу обличчя на негативне і позитивне, стверджуючи, що в східних культурах у процесах соціальної взаємодії переважають потреби групи, колективу, а не індивіда, як це має місце в західних культурах, де індивідуалістське світобачення є культурною цінністю. Зокрема, такі дослідники, як Й. Гу, С. Іде, Л. Р. Мао, Й. Мацумото [Gu, 1990; Ide, 1989; Mao, 1994; Matsumoto, 1988], на емпіричних даних показали, що розуміння "обличчя" в китайській і японській культурах базується не на особистих бажаннях індивіда, а на його потребі ствердити своє місце у групі.

І досі не вщухають дискусії щодо того, чи можна вважати таку типологію "обличчя" придатною для дослідження комунікативної поведінки представників усіх лінгвокультур світу. Проте, на нашу думку, концепція П. Браун і С. Левінсона становить цінність передусім у методологічному сенсі, її варто сприймати як певну точку відліку, від якої зручно відштовхуватися під час дослідження комунікативної поведінки представників різних лінгвокультур. Тому розглянемо деякі аспекти цієї концепції докладніше.

На думку цих дослідників, соціальна інтеракція має поставити як спільна (кооперативна) діяльність, під час якої комуніканти взаємодіють для того, щоб підтримати обличчя одне одного. Проте в процесі спілкування неминуче виникають ситуації, коли мають місце дії, що створюють **загрозу** для обличчя іншого. Деякі МА (зокрема запрошення, накази) створюють загрозу для **негативного** обличчя іншого, оскільки перешкоджають його сво-

боді дій. Інші МА (дорікання або незгода) загрожують **позитивному** обличчю партнера (наприклад, незгода з поглядами іншого загрожують його позитивній самооцінці і, відповідно, його позитивному обличчю). Також є МА, що загрожують обличчю мовця. Всі ці МА в теорії лінгвістичної ввічливості отримали назву **face-threatening acts (FTA)** (акти, що загрожують обличчю) і були розподілені на 4 типи відповідно до того, на яке з "облич" спрямована загроза [Brown, Levinson, 1987, pp. 65–68]:

1. Загроза **позитивному обличчю мовця** виражається у формі МА вибачення, визнання провини або відповідальності, прийняття компліменту.

2. Загроза **негативному обличчю мовця** виникає під час висловлення вдячності або прийняття пропозиції, оскільки в мовця виникає відчуття боргу або зобов'язання. МА виправдання, вибачення, вимушені обіцянки або пропозиції так само потенційно порушують свободу дій мовця і в такий спосіб несуть загрозу його "негативному обличчю".

3. Загроза **позитивному обличчю слухача** зумовлена такими МА, що показують байдужість мовця до свого співрозмовника, до його почуттів, бажань, його "позитивного обличчя". З-поміж них: критика, несхвалення, звинувачення, насмішка, образа, незгода, виклик. Крім того, автори виділяють МА, які наносять загрозу "позитивному обличчю" слухача загалом: неповага, згадування тематбу, вихваляння, випадкова чи навмисна помилка у використанні форм звертання або статусних позначень.

4. Загроза **негативному обличчю слухача** виникає під час використання МА, які показують, що мовець може порушити свободу дій слухача. По-перше, це МА, які наче вказують слухачу, що йому робити в майбутньому: наказ і прохання, пропозиція, порада, нагадування, погроза. По-друге, це такі МА, як пропозиція і обіцянка, які викликають у слухача відчуття зобов'язання. І по-третє, це комплімент, а також висловлення захоплення якимось об'єктом, що належить партнеру з комунікації (це може свідчити про бажання мовця заволодіти тим, що належить його співрозмовнику).

Поза цим П. Браун і С. Левінсон зазначають, що учасники комунікації мають співпрацювати так, щоб максимально вберегти позитивне й негативне обличчя одне одного від можливих загроз. На їхню думку, цього можна досягти за допомогою певних мовленнєвих стратегій, які вони назвали стратегіями ввічливості. Отже, ввічливість, виражена відповідними лінгвістичними засобами, покликана замаскувати МА, які несуть загрозу позитивному чи негативному обличчю партнера з комунікації.

Відповідно до поділу обличчя на позитивне і негативне, ввічливість також поділяється на позитивну і негативну. Мета позитивної ввічливості – замаскувати загрозу позитивному обличчю. Водночас мовець використовує спеціальні мовленнєві засоби, щоб показати, що він поважає бажання співрозмовника мати своє позитивне обличчя, підтримує його соціальний імідж. Стратегії позитивної ввічливості включають твердження, що свідчать про доброзичливість, дружні почуття, солідарність, шанобливе ставлення до співрозмовника. Негативна ввічливість спрямована на захист негативного обличчя співрозмовника і враховує його бажання бути незалежним. Стратегії негативної ввічливості підкреслюють відсутність тиску на співрозмовника, зазіхань на його "територію", повагу до його особистої свободи. Усього в концепції знаходимо 15 стратегій позитивної ввічливості і 10 – негативної [Brown,

Levinson, 1987, pp. 101–211]. У роботі Т. Ларіної ці стратегії кваліфікуються як "стратегії зближення" і "стратегії дистанціювання" [Ларіна, 2009, с. 172, 308].

Тепер розглянемо, як постулати лінгвістичної теорії ввічливості П. Браун і С. Левінсона, побудованої на основі теорії МА, можуть бути застосовані до аналізу перськомовної комунікативної поведінки загалом і перської системи ввічливості تعارف *ta'arof* зокрема.

Як засвідчив огляд літератури, в багатьох дослідників викликає сумнів те, що концепцію позитивного і негативного обличчя, яка включає перелік МА, що несуть загрозу обличчю співрозмовників, доцільно брати за основу під час вивчення перськомовної комунікативної поведінки. Таке міркування зумовлене тим, що деякі МА, визначені американськими дослідниками як загрозові, взагалі не є такими з погляду перської системи ввічливості. Це можна продемонструвати на прикладі перських максим спілкування, які визначила у своєму дослідженні С. Кутлак [Koutlaki, 1997, pp. 67–132]. Проаналізувавши докладно запропоновані в науці концепції кооперативного спілкування, ця авторка дійшла висновку, що є підстави виокремити особливу, властиву тільки іранській культурі типологію максим, а саме: Поваги, Скромності та Сердечності. На думку С. Кутлак, кожна з цих максим реалізується за допомогою низки МА, зокрема таких, як: запрошення, вибачення, висловлення подяки і компліментів. Найбільшою етноспецифікою позначена максима Сердечності, яка, зокрема, передбачає, з одного боку, наполегливе пропонування допомоги, послуги тощо з боку мовця, а з іншого – обов'язкову відмову від запропонованого з боку адресата [Мазепова, 2020, с. 21].

Отже, проведений аналіз дає підстави визначити принаймні п'ять "загрозових" із погляду західної теорії ввічливості МА, які не є такими в перській системі ввічливості:

1. МА "пропозиція". З погляду теорії Е. Браун і С. Левінсона, пропозиції належать до МА, які загрожують обличчю слухача, адже він, прийнявши пропозицію від мовця, буде відчувати себе зобов'язаним йому. Однак в іранській культурі запропонувати допомогу – це перше правило сердечного спілкування, що відповідає максимі Сердечності. Численні пропозиції, як і запрошення, – це частина *ta'arof*-у, мета яких полягає в бажанні продемонструвати добре ставлення до співрозмовника і прагненні задовольнити деякі його потреби (див. [Мазепова, 2015, с. 331–333]). Тому можна припустити, що пропозиції і запрошення в іранській комунікативній культурі належать не до "загрозових", а радше до цілком "сприятливих" МА, які підтримують гармонійність спілкування і забезпечують дотримання етикетних вимог. Попри іноді вдаваний характер самих запрошень і пропозицій, про що знають обидві сторони спілкування, ці МА покликані продемонструвати увагу до співрозмовника й небайдужість до його проблем. У запропонованій нами структурі перської концептосфери ввічливості культурні схеми "пропозиції і запрошення" входять до концептуальної зони *mehmānnavāzi* 'гостинність' [Мазепова, 2015, с. 358, 436];

2. МА "комплімент". Компліменти, висловлення захоплення чи заздрості щодо якогось об'єкта, який належить співрозмовнику, у концепції американських дослідників належать до МА, що загрожують обличчю слухача, адже вони вказують на те, що мовець начебто бажає заволодіти об'єктом, щодо якого висловлює своє захоплення. Натомість у перськомовній комунікативній культурі компліменти є невіддільним складником ввічливого спілкування, адже обмін компліментами, який часто зу-

мовлений міркуваннями скромності (*šekastenafsi*) і передбачає комбінування стратегій самоприниження зі стратегіями піднесення обличчя співрозмовника, виникає як під час спілкування в офіційних умовах, так і в родині (див. [Мазепова, 2016]). Звідси випливає, що й МА "прийняття компліменту" також не є "загрозовим" актом у перськомовній комунікативній культурі, хоча зовні інколи так може здатися, оскільки за етикетом адресат має всіляко заперечувати свою заслугу або участь у тому, що є об'єктом компліменту, пояснюючи це збігом обставин, допомогою близьких людей, членів родини, волею Всевишнього тощо, й одразу переводити його на адресу свого візаві. "Повернення" компліменту у відповідь на отриманий комплімент сприяє збереженню обличчя обох комунікантів, оскільки демонструє їхню спроможність дотримуватися правил ввічливого спілкування, що існують у суспільстві;

3. МА "вибачення". В лінгвістичній теорії ввічливості вибачення належить до МА, що несуть загрозу обличчю мовця, оскільки принижують його самооцінку і гідність. У перському мовно-культурному просторі вибачення не вважається загрозовим МА, оскільки вирази *عذر می خوام* *oZR mixām* 'перепрошую' і *ببخشید* *bebaxšid* 'вибачте' належать до найчастотніших в усіх стилях усного спілкування. За правилами іранського *ta'arof*-у, вибачатися потрібно завжди і всюди, адже це прояв гарного виховання. Однією з настанов, через які реалізується перська максима Скромності в концепції С. Кутлак, є саме вибачення ("використовуйте "самопринижуючі" мовленнєві акти, зокрема вибачення") [Мазепова, 2020, с. 21];

4. МА "подяка". В західноцентричній концепції подяка також вважається загрозовим для мовця МА, оскільки дякуючи комусь, він начебто принижує власне обличчя. Натомість в іранській культурі, як засвідчив проведений аналіз, висловлення подяки "підносить" позитивне обличчя обох комунікантів, адже, по-перше, сприяє підвищенню статусу адресата, а по-друге, показує, що й адресант добре вихований, отримав правильну соціалізацію і завдяки правильному поведінню в соціумі здатний не тільки зберегти власне обличчя, а й піднести гідність групи, до якої належить;

5. МА "відмова". У західній культурі вважається, що відмова – загрозовий МА, адже комунікант, якому відмовили, відчуває певний дискомфорт і ущемлення власних інтересів, а тому виникає загроза його позитивному обличчю. Проте в іранській комунікативній культурі відмова (від пропозицій, подарунку, запрошень тощо) – невіддільний складник ввічливого спілкування. Вважається, що від усього, що пропонують, спершу треба відмовитися, прийняти трічі, а вже потім можна погодитися, якщо співрозмовник і далі настійливо наполягає. Інколи обмін вдаваними відмовами й умовляннями може тривати досить довго, як-от у випадку розрахунку на базарі, коли продавець вдавано відмовляється брати гроші за товар у покупця, аби продемонструвати йому своє дружнє ставлення, або в ситуації повернення боргу між близькими людьми, коли позичальник намагається повернути гроші позикодавцю, а той вдавано відмовляється приймати їх, запевняючи, що вони йому не потрібні [Koutlaki, 2002, pp. 1746–1754]. Взагалі ж, надто швидка згода прийняти пропонуване може розцінюватися як недостатня вихованість або (у випадку міжкультурної комунікації) незнання правил етикету. Так само спочатку варто м'яко відмовитися від запрошення в гості, запевнивши того, хто запрошує, в тому, що ви не бажаєте створювати йому зайвий клопіт.

Отже, деякі "загрозливі" з погляду концепції П. Браун і С. Левінсона МА не видаються такими в іранській комунікативній культурі. До того ж такі МА, як пропозиції, запитання, компліменти, вибачення, подяки і відмови, сприймаються носіями перської мови як невіддільні складники ввічливого спілкування, і недотримання відповідних правил може призвести до втрати обличчя мовця перед своїм співрозмовником. Тому можна припустити, що в контексті іранської комунікативної поведінки вказані МА, виявляючи яскраву етноспецифіку, можуть кваліфікуватися не як загрозливі, а як такі, що сприяють гармонійному спілкуванню. Важливість глибшого вивчення специфіки функціонування всієї сукупності МА в іранській комунікативній культурі стає більш відчутною в контексті міжкультурної взаємодії, оскільки знання нюансів кваліфікації тих чи інших МА в лінгвокультурі країни партнера може стати запорукою успішної комунікації з ним.

Перспективи подальшого дослідження полягають у поглибленому вивченні специфіки функціонування МА в перськомовній комунікативній культурі на матеріалі художніх і публіцистичних текстів.

Список використаних джерел

- Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
- Ларина Т. В. Категория ввежливости и стиль коммуникации: Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций. Москва : Рукописные памятники Древней Руси, 2009. 512 с.
- Мазепова О. В. Внутрішній світ людини у перському лінгвоментальному просторі : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. 440 с.
- Мазепова О. В. Культурна схема ŠEKASTENAFSI (самоприниження) у складі перської системи ввічливості ta'arof. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2016. Вип. 57. С. 241–249.
- Мазепова О. В. Максими ввічливості в контексті комунікативної поведінки носіїв перської мови. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури*. 2020. Вип. 1(26). С. 19–22.
- Остин Дж. Л. Слово как действие / пер. с англ. А. А. Медниковой. *Новое в зарубежной лингвистике* / Б. Ю. Городецкий. Москва : Прогресс, 1986. Вып. 17 : Теория речевых актов. С. 22–130.
- Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов / пер. с англ. В. З. Демьянкова. *Новое в зарубежной лингвистике* / Б. Ю. Городецкий. Москва : Прогресс, 1986. Вып. 17 : Теория речевых актов. С. 170–194.
- Яшенкова О. В. Основы теории мовой комунікації : навч. посіб. Київ : ВЦ "Академія", 2010. 312 с.
- Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 358 p.
- Goffman E. On face-work: an analysis of ritual elements in social interaction. *Communication in face-to-face interaction* / J. Laver, S. Hutcheson. Harmondsworth : Penguin, 1972. P. 319–346.

O. Mazepova, Dr. of Sci. in Philology, assoc. prof.

e-mail: mazepova.olena@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

- Gu Y. Politeness phenomena in modern Chinese. *Journal of Pragmatics*. 1990. Vol. 14(2). P. 237–257.
- Ide S. Formal forms and discernment: two neglected aspects of universals of linguistic politeness. *Multilingua*. 1989. Vol. 8(2-3). P. 223–248.
- Koutlaki S. A. Offers and expressions of thanks as face enhancing acts: Ta'arof in Persian. *Journal of Pragmatics*. 2002. Vol. 34(12). P. 1733–1756.
- Koutlaki S. A. The Persian system of politeness and the concept of face in Iranian culture. 1997. URL : https://www.academia.edu/21199856/The_politeness_system_taarof_and_the_concept_of_face_in_Iranian_culture (Last accessed : 14.09.2019).
- Mao L. R. Beyond politeness theory: 'face' revisited and renewed. *Journal of Pragmatics*. 1994. Vol. 21. P. 451–486.
- Matsumoto Y. Re-examination of the universality of face: politeness phenomena in Japanese. *Journal of Pragmatics*. 1988. Vol. 12. P. 403–426.

References

- Austin, J. L., 1986. How to Do Things with Words. Translated from English by A. A. Mednikova. In: B. Ju. Gorodeckij, ed. 1986. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike*. Moscow: Progress, iss. 17. Teorija rechevyh aktov, pp. 22–130.
- Batseyevych, F. S., 2010. *Narysy z lingvistychnoi prahmatyky*. Lviv: PAIS.
- Brown, P. and Levinson, S., 1987. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goffman, E., 1972. On face-work: an analysis of ritual elements in social interaction. In: J. Laver and S. Hutcheson, eds. 1972. *Communication in face-to-face interaction*. Harmondsworth: Penguin, pp. 319–346.
- Gu, Y., 1990. Politeness phenomena in modern Chinese. *Journal of Pragmatics*, 14(2), pp. 237–257.
- lashenkova, O. V., 2010. *Osnovy teorii movnoi komunikatsii*. Kyiv: Akademiia.
- Ide, S., 1989. Formal forms and discernment: two neglected aspects of universals of linguistic politeness. *Multilingua*, 8(2-3), pp. 223–248.
- Koutlaki, S. A., 1997. *The Persian system of politeness and the concept of face in Iranian culture*, [online]. Available at: https://www.academia.edu/21199856/The_politeness_system_taarof_and_the_concept_of_face_in_Iranian_culture [Accessed 14 September 2019].
- Koutlaki, S. A., 2002. Offers and expressions of thanks as face enhancing acts: Ta'arof in Persian. *Journal of Pragmatics*, 34(12), pp. 1733–1756.
- Larina, T. V., 2009. *Kategorija vvezhlivosti i stil' kommunikacii: Sopotavlenie anglijskih i rus'kih lingvokul'turnyh tradicij*. Moscow: Rukopisnye pamjatniki Drevnej Rusi.
- Mao, L. R., 1994. Beyond politeness theory: 'face' revisited and renewed. *Journal of Pragmatics*, 21, pp. 451–486.
- Matsumoto, Y., 1988. Re-examination of the universality of face: politeness phenomena in Japanese. *Journal of Pragmatics*, 12, pp. 403–426.
- Mazepova, O. V., 2015. *Vnutrishnij svit liudyny u perskomu lnhvmentalnomu prostori*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho.
- Mazepova, O. V., 2016. The cultural scheme of ŠEKASTENAFSI (self-abasement) in the Persian system of politeness ta'arof. *Linguistic and Conceptual Views of World*, 1(57), pp. 241–249.
- Mazepova, O. V., 2020. Maksymy vvezhlivosti v konteksti komunikativnoi povedinky nosiiv perskoi movy. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Oriental languages and literatures*, 1(26), pp. 19–22.
- Searle, J. R., 1986. A classification of illocutionary acts. Translated from English by V. Z. Dem'janov. In: B. Ju. Gorodeckij, ed. 1986. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike*. Moscow: Progress, iss. 17. Teorija rechevyh aktov, pp. 170–194.

Надійшла до редколегії 30.03.21

IRANIAN COMMUNICATIVE CULTURE THROUGH THE PRISM OF THEORY OF SPEECH ACTS

This article explores the specifics of the application of the theory of Speech acts (SAs) in the context of the study of communicative behavior of Persian native speakers in general, and the Persian system of politeness ta'arof in particular. The history of formation and development of this theory, the structure and classification of SAs, proposed by researchers, are briefly described. The particularities of the use of the SAs theory in the linguistic theory of politeness by P. Brown and S. Levinson are also highlighted. In their conception, based on the principle of 'face-work' by E. Goffman, they propose to distinguish two types of face: 'positive' and 'negative'. The positive aspect of the face is the want of an individual to be accepted by a certain group of people, the negative one is his desire to feel free and prevent other people from violating his privacy. Immediately after the concept of dividing the face into positive and negative aspects had been announced it faced a flurry of criticism from researchers of Eastern politeness systems. They questioned the importance of the negative face for Eastern cultures, arguing that in the East in social interaction the public interests prevail over an individual's, unlike Western cultures, where individualism is a cultural value. The article also analyzes the system of SAs the researchers proposed, which poses a threat to the interlocutor's face (FTA), and the specifics of the application of this system for the study of Iranian communicative culture. The analysis allows concluding that some SAs identified by American researchers as face-threatening SAs are not the ones in terms of the Persian system of politeness. These are suggestions, invitations, compliments, apologies, thanks, and denials. It is concluded that such SAs are perceived by Persian speakers as an integral part of polite communication, and failure to comply with the appropriate rules may result in the speaker's losing face before the interlocutor. Therefore, we may assume that in the context of Iranian communicative culture, these SAs showing a brilliant ethnic specifics, might be qualified not as face-threatening ones, but as those that promote harmonious communication.

Keywords: theory of Speech acts, the Persian language, politeness system, communicative behavior, intercultural communication.

Е. Мазепова, д-р филол. наук, доц.
e-mail: mazerova.olena@gmail.com
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ИРАНСКАЯ КОММУНИКАТИВНАЯ КУЛЬТУРА СКВОЗЬ ПРИЗМУ ТЕОРИИ РЕЧЕВЫХ АКТОВ

Рассмотрена специфика применения теории речевых актов (РА) в процессе изучения коммуникативного поведения носителей персидского языка в целом и персидской системы вежливости *ta'arof* в частности. Кратко охарактеризовано историю становления и развития этой теории, структуру и классификации РА, предложенные исследователями. Освещены особенности применения американскими социолингвистами П. Браун и С. Левинсоном понятия РА для разработки лингвистической теории вежливости. В этой концепции, основанной на принципе "сохранения лица" по Э. Гоффману, исследователи предлагают различать два вида лица: "позитивное" и "негативное". Позитивный аспект лица они усматривают в желании личности быть одобряемым определенной группой людей, негативный – в стремлении каждого индивида иметь свободу действий и не допускать вмешательства других людей в свою жизнь. Такое разделение лица на два аспекта – позитивный и негативный – сразу после опубликования концепции встретило шквал критики со стороны исследователей восточных систем вежливости, которые поставили под сомнение важность выделения негативного лица для представителей восточных культур. По их мнению, в процессах социального взаимодействия в странах Востока преобладают интересы группы, коллектива, а не отдельного индивида, как это имеет место в западных культурах, где индивидуалистское мировоззрение является культурной ценностью. В статье проанализирована предложенная исследователями система РА, угрожающих лицу собеседников (FTA), и специфика применения этой системы для изучения иранской коммуникативной культуры. Проведенный анализ приводит к выводу, что некоторые РА, определенные американскими исследователями как угрожающие, вообще не являются таковыми с точки зрения персидской системы вежливости. Среди таких речевых актов – предложения, приглашения, комплименты, извинения, благодарности и отказы. Сделан вывод о том, что такие РА воспринимаются носителями персидского языка как неотъемлемые составляющие вежливого общения, и несоблюдение соответствующих правил может привести к потере лица говорящего перед своим собеседником. Поэтому можно предположить, что в контексте иранской коммуникативной культуры указанные РА, выявляя яркую этноспецифику, могут квалифицироваться не как угрожающие, а как РА, способствующие гармоничному общению.

Ключевые слова: теория речевых актов, персидский язык, система вежливости, коммуникативное поведение, межкультурная коммуникация.